

Museovirasto aktiiviseksi kansallisen identiteetin rakentajaksi

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:33

Jouni Mykkänen

Museovirasto aktiiviseksi kansallisen identiteetin rakentajaksi

**Selvitys Museoviraston asemasta ja kulttuuriperinnön arvostuksesta
suomalaisessa yhteiskunnassa**

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007: 33

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

ISBN 978-952-485-386-6 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2007: 33

Sisältö

	<u>Opetusministeriölle</u>	4
1	<u>Selvityksen analyysimenetelmä</u>	6
2	<u>Ehdotukset</u>	8
3	<u>Museoviraston vahvuuksia</u>	10
4	<u>Museoviraston heikkouksia</u>	12
5	<u>Museoviraston uhkia</u>	14
6	<u>Museoviraston mahdollisuuksia</u>	16

Opetusministeriölle

Opetusministeriö kutsui valtiotieteen maisteri Jouni Mykkäsen 18.12.2006 tekemällään päätöksellä selvitysmieheksi arvioimaan kokonaisvaltaisesti Museoviraston asemaa ja kulttuuriperinnön arvostusta suomalaisessa yhteiskunnassa. Tehtävänä on ollut laatia arvio viraston nykyisestä toiminta- ja tilanteesta ja tehdä esityksiä siitä, miten virasto voi parantaa ja tehostaa asiantuntijapalveluidensa tuottamista ja kohdentamista ottaen huomioon toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset.

Selvitystehtävä alkoi 1.1.2007 ja päättyi 15.5.2007. Toimeksiannon mukaisesti selvitysmies on laatinut raportin, jonka hän luovuttaa opetusministeriölle.

Selvitysmies on tavannut selvityksen valmistelun aikana 60 asiantuntijaa, jotka toimivat opetusministeriössä, ympäristöministeriössä ja valtiovarainministeriössä sekä Museovirastossa ja museoalan muissa tehtävissä. Henkilöistä on aakkosjärjestyksessä luettelo liitteenä 1. Selvitysmies kiittää lämpimästi kaikkia tapaamiaan henkilöitä heidän esittämistään tiedoista ja näkemyksistä. Mielipiteet ovat olleet hyvin erilaisia, mutta kaikki asiantuntijat ovat ilmaisseet tähtäävänsä Museoviraston ja museotoimialan kannalta hyvään tulokseen.

Selvitysmies kiittää Museoviraston ja muiden yhteisöjen henkilöitä aktiivisesta yhteistyöstä selvityksen teon aikana. Erityiskiitos kuuluu ylitarkastaja Päivi Saloselle opetusministeriöstä sekä pääjohtaja Paula Purhoselle ja suunnittelija Eeva Kukolle Museovirastosta. Museovirasto on järjestänyt auliisti toimeksiannon mukaisia tapaamisia. Osa henkilöistä on itse osoittanut kiinnostuksen tapaamiseen. Selvitysmies on ollut valmis kaikkiin ehdotettuihin keskusteluihin. Tapaamistilaisuuksia oli selvityksen aikana yhteensä 49. Näihin lasketaan tutustuminen Museoviraston keskusvarastoon Orimattilassa sekä Museoviraston aluetoimipisteeseen ja Linnat-yksikköön Hämeenlinnassa. Maakuntamuseoiden toimintaan selvitysmies tutustui Turussa ja Lappeenrannassa.

Kulttuuriperintöalan neuvottelukunnan kokouksessa sen jäsenet esittivät Museoviraston ja kulttuuriperintöalan tehtävistä, painopisteistä ja resursseista omat näkemyksensä. Osan neuvottelukunnan jäsenistä selvitysmies tapasi erillisissä keskusteluissa.

Kirjallista aineistoa selvitysmies on saanut käytettäväkseen runsaasti. Keskeisestä materiaalista on luettelo liitteenä 2. Osa aineistosta on ollut valmiina ennen selvitystyötä, osa on valmistettu sitä varten. Museovirasto on toimittanut kattavasti taustamateriaalia toimeksiannon mukaisesti. Osa aineistosta on selvitysmiehen pyytämää, osa asianomaisten aineiston

toimittajien itsensä aktiivisten yhteydenottojen ansiota. Selvitysmies on kiitollinen laajasta ja perusteellisesta aineistosta.

Kansallinen kulttuuriperintö on elimellinen osa suomalaista kulttuuria. Museovirastolla on edellytykset tulla aktiiviseksi kansallisen identiteetin rakentajaksi. Kaikki selvitysmiehen ehdotukset on tarkoitettu vahvistamaan tätä tavoitetta.

Helsingissä 15.5.2007

Jouni Mykkänen
Selvitysmies, valtiotieteen maisteri

1 Selvityksen analyysimenetelmä

Selvitysmiehen käymissä kaikissa keskusteluissa on ollut lähtökohtana se, että selvityksessä ei tulla viittaamaan kenenkään yksittäisen keskustelukumppanin mielipiteisiin. Näin ei tehdä myöskään kirjallisen aineiston osalta, vaikka osa materiaalin laatijoista olisi sallinut käytettävän vapaasti heidän nimiään tekstin yhteydessä.

Edellä sanotun mukaisesti selvitysmies korostaa, että kaikki ehdotukset ja niiden perustana olevat johtopäätökset ovat selvitysmiehen tekemiä. Toisaalta on todettavissa se, että kaikki johtopäätökset perustuvat asiantuntijoiden esittämiin tietoihin, arvioihin ja näemyksiin. Selvitysmies on tulostanut työtään varten käydyt keskustelut.

Selvitysmies on käyttänyt keskusteluissa ja analyysissä apuna ns. SWOT-analyysiä. Sen mukaisesti on tarkasteltu nelikenttä-ajattelun muodossa Museoviraston ja kulttuuriperintöalan vahvuuksia, heikkouksia, uhkia ja mahdollisuuksia. Menetelmää ei ole noudatettu orjallisesti, vaan se on ollut tarkastelun ja arvioinnin lähtökohtana. Tältä pohjalta on valmisteltu johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset.

Ehdotukset esitetään selvityksen luvussa I. Niiden perustelut ja taustatekijät käyvät ilmi luvuissa II - VI. Luku VII sisältää liitteet 1 ja 2 eli luettelon tavatuista henkilöistä ja kirjallisesta aineistosta.

Kulttuuriperintöalaa ja Museovirastoa analysoitaessa on viime kädessä kysymys yhteiskunnan arvoista. Museoviraston toimiala kattaa noin 10.000 vuoden aikaperspektiivin. Esihistorialliselta ajalta ei maastamme ole kirjallista aineistoa, mutta kohteena se kuuluu yhtä tärkeänä osana viraston toimialaan kuin kirjallisen aineiston kattava kausi aina tänne 2000-luvulle saakka.

Selvitystehtävä on osoittautunut erittäin haasteelliseksi. Selvitysmies kiittää nöyrästi niitä asiantuntijoita, jotka ovat käydyissä keskusteluissa painottaneet tehtävän vaikeutta, jopa eräiden keskustelukumppaneiden mielestä lähes mahdottomuutta. Museovirasto on sitä koskevan lain ja asetuksen mukaisesti viranomainen, tutkimuslaitos, museotoimen operatiivinen harjoittaja ja kulttuuritoimija. Selvityksessä pyritään arvioimaan, miten tästä kokonaisuudesta on nykyistä paremmin mahdollista vastata.

Selvitysmies on käynyt läpi monia alaa koskevia mietintöjä. Useat niistä ovat joko kokonaan tai osittain ristiriidassa keskenään. Työryhmien lopputulokset ovat suurelta osin

jääneet toteutumatta, mikä ymmärrettävästi turhauttaa alan toimijoita niin Museoviraston sisällä kuin sen ulkopuolella.

Analyysiä ja ehdotuksia tehdessään selvitysmies on lähtenyt siitä, esille tulleet kipukohtat nostetaan avoimeen käsittelyyn. Ne eivät ole selvitysmiehen erillisiä havaintoja, vaan museoalan piirissä koettuja ongelmia ja haasteita. Monessa kohdassa ratkaisuihin voisi olla vaihtoehtoja, mutta selvitysmies ei omannut annetussa aikataulussa edellytyksiä niiden valmisteluun. Alan lainsäädäntö on hiljattain pääosin uudistettu, joten sitä on käytetty selvityksessä ennalta annettuna tosiasiana.

2 Ehdotukset

Kulttuuriperintöä, museoalaa ja Museovirastoa koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu viime vuosina. Selvitysmies nojautuu pääsääntöisesti ehdotuksissaan voimassa olevaan lainsäädäntöön. Muutostarve koskee lakitasolla ainoastaan hallinnon järjestämistä.

Selvityksen toinen lähtökohta perustuu siihen, että Museoviraston tehtäväalue pidetään nykyisellään, eikä virastoa hajoiteta itsenäisiin toimintoihin. Jos Museoviraston asemaa ja toimintaa halutaan lainsäädännön tasolla olennaisesti muuttaa, tarvitaan siihen selvitysmiehen mielestä laajapohjainen ja perusteellinen valmistelutyö.

Selvitysmiehen ehdotukset liittyvät toinen toisiinsa. Niissä on kysymys toimeksiannon mukaisesta kokonaisvaltaisesta arvioinnista. Ratkaisuehdotukset eivät ole irrallisia, vaan niillä on yhtymäkohtia moniin asiakokonaisuuksiin.

Ehdotukset ovat seuraavat:

1) Perustetaan Museoviraston ylimmäksi hallintoelimeksi johtokunta, jonka opetusministeriö nimittää museoalan asiantuntijoista. Jäsenistöä nimitettäessä otetaan huomioon riittävän laaja alan edustus. Myös henkilöstölle kuuluu edustus johtokunnassa. Sen keskeinen tehtävä on Museoviraston kokonaisstrategian hyväksyminen. Johtokunnan nimittämisen jälkeen voidaan Kulttuuriperintöalan neuvottelukunnan toiminta lopettaa.

2) Museoviraston pääjohtajan toimenkuvassa korostetaan yleisjohtajuuden merkitystä ja aktiivista osallistumista alaan liittyvään kulttuuripoliittiseen toimintaan.

3) Museoviraston arkeologian osasto ja rakennushistorian osasto yhdistetään Kulttuuriympäristöt-osastoksi. Muodostettavan osaston johtamisessa, organisoinnissa ja toiminnassa velvoitetaan tasapuolisesti ottamaan huomioon kummankin yhdistettävän osaston erityisluonne, tehtävät ja henkilökunta. Tämä vaatimus koskee mm. uuden osaston johtoryhmätyöskentelyä.

4) Suomen Kansallismuseon asema mahdollisimman itsenäisenä toimintona turvataan myös tulevaisuudessa. Nykyisten museoiden ja toimintojen lisäksi Kansallismuseoon liitetään Linnat-yksikkö, joka nykyisellään kuuluu Museoviraston hallinto-osastoon.

5) Suomen merimuseon toiminta käynnistetään vuonna 2008 Kotkassa tehtyjen suunnitelmien ja päätösten mukaisesti.

6) Museoviraston toiminnot keskitetään Helsingissä yhteen toimitilaan Kansallismu-

seota ja muita museoita lukuun ottamatta. Selvitysmiehen näkemyksen mukaan realistisimmaksi on useista esillä olleista vaihtoehdoista osoittautunut Kulttuuritalo ja sen naapuritontti. Tälle alueelle luotava rakennuskokonaisuus muodostaa tulevalle yhdistettävälle

Kulttuuriympäristöt-osastolle yhtenäisen tilan. Pääosa esinekokoelmasta sijoitetaan samaan yhteyteen rakennettavaan varastoon. Samanaikaisesti tehdään päätös lisätilan rakentamisesta Museoviraston keskusvarastoon Orimattilaan.

7) Huolehditaan Museoviraston ja museoalan toimintojen digitalisoinnin nopeasta ja kattavasta toteuttamisesta.

8) Yhdistetään Museoviraston kaikki arkistot, kirjastot ja kokoelmarekisterit.

9) Jatketaan Museoviraston aluetoimipisteiden perustamista saattamalla ne vakiintuneen budjetoinnin piiriin. Aluetoimipisteet tehdään lausuntoasioissa päätösvaltaisiksi. Huolehditaan yhteistyöllä, koulutuksella ja riittävällä informaatiolla siitä, että niissä noudatetaan koko maassa samoja normeja.

10) Perustetaan palvelutoiminnoille yhteinen keskus.

11) Selvitetään, mitkä toiminnot on perusteltua ulkoistaa ja tehdään sen jälkeen mahdollista ulkoistamista koskevat päätökset.

12) Luodaan kattava yhteistyösopimusten verkosto maakuntamuseoiden kanssa. Sovitaan työnjaosta ja yhteistyössä käytettävistä menettelytavoista.

13) Maakuntamuseoiden taustayhteisöinä toimivien kuntien, maakunnallisten liittojen ja muiden alueellisten sekä paikallisten toimielinten kanssa ollaan tiiviissä yhteistyössä.

14) Tiivistetään yhteistyötä valtakunnallisten erikoismuseoiden kanssa sopimalla työnjaosta ja yhteistyössä käytettävistä menettelytavoista.

15) Tehostetaan yhteistyötä museoalaan liittyvien yliopistojen sekä muiden oppilaitosten ja tutkimuslaitosten kanssa.

16) Valtion tuottavuusohjelman toteuttamiseksi vuoteen 2011 mennessä päätetään kokonaisstrategia, jonka avulla saadaan aikaan opetusministeriön kanssa sovittu 34 henkilötyövuoden vähennys.

17) Museovirasto korostaa kaikessa toiminnassaan kulttuuriperinnön myönteistä merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tehostetun viestinnän ja saavutettavuuden parantamisen avulla Museovirasto muodostuu aktiiviseksi kansallisen identiteetin rakentajaksi. Mm. suojelulausunnot perustellaan positiivisesti ja ymmärrettävällä yleiskielellä.

18) Museovirasto toimii siten, että maan museoista ja kaikista arkeologiaan ja rakuennushistoriaan kuuluvista kohteista tehdään kiinnostavia, elämyksellisiä, monimuotoisia ja yleisöystävällisiä.

3 Museoviraston vahvuuksia

Museoviraston tärkein vahvuus on korkeasti koulutettu, kokenut ja ammattinsa osaava henkilökunta. Heistä heijastuu vankka sitoutuminen työhön ja aiheellinen ylpeys osaamisestaan. Huomattava osa alalle koulutuksen saaneista löytää työpaikkansa viraston ja sen eri toimintojen piiristä. Erityisen ominainen työpaikka Museovirasto on maan arkeologeille. Jokainen museotoiminnassa oleva ammatti-ihminen vakuutti selvitysmiehelle, että on aidosti innostunut alasta ja pitää sitä koko yhteiskunnan kannalta tärkeänä. Rakennushistorian alueella rakennussuojelu, restaurointi ja kulttuuriympäristön vaaliminen ovat keskeisiä asioita.

Kulttuuriympäristön ja menneisyyden tutkiminen, hoito ja suojelu kestävät eettisen tarkastelun nyt ja tulevaisuudessa. Samaan aikaan kun Suomi on Euroopan Unionin jäsenyyden ja globalisaation myötä kansainvälistynyt, on entistä polttavammaksi tullut tuntee myös tšekäläisen kulttuurin juuret. Kysytään, keitä on oltu ja ollaan sekä mistä on tultu, missä ollaan ja mihin ollaan menossa.

Museovirastossa on tehty viime vuosina lukuisia eri osa-alueita koskevia selvityksiä ja kartoituksia. Näin ollen asiallista tietoutta kulttuuriperintö-museoalasta on saatavissa runsaasti. Kirjallista materiaalia on runsas määrä painettuina monivärijulkaisuina.

Museoviraston piirissä on toiminut runsaasti työryhmiä, jotka ovat tehneet perusteellista työtä. Tulevaisuuden haasteisiin on etsitty aktiivisesti käyttökelpoisia vastauksia. Henkilöstö on innostunut myönteiseen vuoropuheluun muun yhteiskunnan kanssa. Halutaan tarttua niihin haasteisiin, joita alalle asetetaan myös viraston ulkopuolelta.

Perustuslaki, muinaismuistolaki sekä maankäyttö- ja rakennuslaki asettavat Museoviraston toiminnalle kestävät raamit. Valtioneuvoston hyväksymä arkkitehtuuripoliittinen ohjelma sekä rakennusperintöstrategia kertovat yhteiskunnan kiinnostuksesta kulttuuriperintöön. Museovirasto tunnetaankin osaavana asiantuntijana rakennussuojelussa, restauroinnissa ja kulttuuriympäristön vaalimisessa. Viraston omasta toiminnasta on säädetty sitä koskevassa erityislaissa ja siihen liittyvässä asetuksessa.

Museovirastolla on laaja yhteistyöverkosto alaa sivuavien yhteisöjen kanssa Suomessa ja ulkomailla. Viraston kontaktit ovat syntyneet ja kehittyneet yli 100 vuoden aikana. Tärkeitä ovat suhteet opetusministeriöön, ympäristöministeriöön ja muuhun ympäristöhallintoon, alue- ja paikallishallintoon sekä tutkijayhteisöihin.

Oman aluetoimipisteverkon luominen on alkanut vuonna 2006 perustetuilla aluetoimistoilla Vaasaan ja Hämeenlinnaan. Tämä toiminta on tarkoitettu vahvistamaan objektiiv-

visuutta lausuntoihin ja korostamaan riippumattomuutta paikallisista intresseistä. Lausuntojen lisäksi päästään mukaan kaavojen neuvotteluvaiheeseen.

Museovirastolla on suuret ja ainutlaatuiset tietovarannot arkistoissaan ja kokoelmissaan. Hiljattain aktivoitunut kehittämissyksikkö ja tiedonhallintakeskus ovat tuoneet uutta vireyttä viraston toimintaan. Dokumentointiyksikön ja toimistopalvelutiimin liikkeellelähtö rakennushistorian osastolla ovat selkiyttäneet ja tehostaneet sektorin toimintaa. Ympäristöministeriön kanssa toteutettu verkkopalveluprojekti rakennusperinnöstä on sujunut onnistuneesti.

Merkittävän vahvuuden Museovirastolle tuovat Suomen Kansallismuseo ja muut museo-kohteet. Kansallismuseo pääkaupungin keskustassa eduskuntatalon vieressä kuuluu kansalliseen aarteistoon.

4 Museoviraston heikkouksia

1) Museovirasto koetaan ei-sanana käyttäjäksi suojele-lausuntojen perusteella. Tästä mielikuvasta on virastolle seurannut jarruttajan leima yhteiskunnallisessa kehityksessä ja päätöksenteossa. Vaikka jokaisella lausunnolla on lainsäädännön ja viraston näkökulmasta asialliset perusteet, kielteinen leima vaikuttaa viraston asemaan niin kansalaisten kuin päättäjien keskuudessa.

Vaikka Museoviraston osalta on kysymys lausunnoista, sitä pidetään lopullisena päätöksentekijänä. Pyrkimys päästä yhteistyöhön muiden intressi- ja sidosryhmien kanssa ei ole onnistunut riittävästi. Tällaisia tahoja ovat alue- ja paikallishallinto, ympäristöhallinto ja maanomistajat.

Museovirastossa mielletään, että sitä ja sen edustamaa toimialaa ei ymmärretä valtakunnallisten poliittisten päättäjien piirissä. Virastolta vaaditaan muita vastaavia organisaatioita voimakkaampia säästöjä. Valtiovarainministeriössä ei luoteta viraston valmiuteen vastata talouden ja hallinnon vaatimuksiin.

2) Museoviraston toiminta-ala on hyvin monimuotoinen ja hajanainen. Kunnianhimoinen tutkimus, lakisääteinen viranomainen, operatiivinen museo-toimija näyttelyineen sekä alan kulttuurityö ovat vaikeasti sovitettavissa yhteen. Virasto toimii myös valtion kiinteistöyksikkönä hallinnoimissaan lukuisissa kiinteistöissä.

3) Museoviraston sisällä käydään eri toimintojen kesken kokonaisuutta vahingoittavaa kilpailua taloudellisista resursseista. Ei ole saatu aikaan sellaista yhteistä yleisstrategiaa, johon kaikki toiminnot olisivat sitoutuneet. Tämä asetelma vaikuttaa kielteisesti työilmapiiriin henkilökunnan keskuudessa.

4) Museovirastolta puuttuu päätöksiä tekevä johtokunta, jonka tehtävänä olisi strategian luominen ja hyväksyntä. Huomattava osa Kulttuuriperintöalan neuvottelukunnan jäsenistä kokee asemansa turhauttavana, päätösvallattomana keskustelukerhona.

5) Museoviraston johtoryhmän kokouksissa ei tehdä päätöksiä, eikä pidetä pöytäkirjaa, joten niiden luonne jää henkilökunnan keskuudessa epämääräiseksi. Viraston sisältä saataan ristiriitaista informaatiota sekä henkilöstön että ministeriöiden keskuuteen. Vastuunalaisessa asemassa olevien henkilöiden erikantaisuus ruokkii kielteisiä huhuja.

6) Arkeologian osasto ja rakennushistorian osasto toimivat toisistaan riippumattomina, vaikka esimerkiksi lausunnoissa tarvitaan molempien osastojen mukanaoloa. Vuonna 2006 perustetuissa ensimmäisissä aluetoimistoissakin työskentelevät henkilöt tekevät ehdotukset

kaikista asioista eri päälliköilleen ja johtajilleen osastoilla Helsingissä, eikä aluetoimistoille ole delegoitu päätösvaltaa.

7) Suomen kansallismuseon ja siihen liittyvien pienten museoiden asema käytännön museotoimintaa harjoittavina yhteisöinä on Museoviraston piirissä hankala.

8) Aluetoimistojen perustamista ei hyväksy vielä suuri osa maakuntamuseoista. Niiden ja Suomen museoliiton mielestä aluetoiminta pitäisi keskittää maakuntamuseoihin, eikä Museoviraston tulisi perustaa omia aluetoimistoja. Sopimuksia yhteistyöstä ja työnjako-osta ei ole saatu aikaan kattavasti maakuntamuseoiden kanssa.

9) Valtakunnallisten erikoismuseoiden piirissä osa katsoo, että erikoismuseoita ei oteta asiallisella tavalla huomioon Museovirastossa, eikä niiden kanssa ole riittävästi yhteistyötä ja työnjakoa.

10) Tilanne Museovirastossa on muodostunut erityisen vaikeaksi taloudellisten voimavarojen suhteen. Valtion tuottavuusohjelma edellyttää opetusministeriön kanssa sovitun menettelyn mukaisesti 34 henkilötyövuoden eli noin 10 prosentin vähennystä vuoteen 2011 mennessä. Samaan aikaan on aloitettu oman aluetoimistoverkon luominen ja toteutetaan valtiovallan päättämä Suomen merimuseon siirto ja rakentaminen Kotkaan.

11) Valtion tuottavuusohjelmaa toteutetaan Museovirastossa pääsääntöisesti siten, että eläkkeelle siirtyvien henkilöiden virat jätetään täyttämättä sitä mukaa kuin niitä vapautuu. Tästä sattumanvaraisuudesta johtuen moni toiminto on vaikeuksissa.

12) Viraston taloudellisten voimavarojen niukkuus on estänyt digitalisoinnin ja muiden teknisten toimenpiteiden saamista aikaan. Sähköinen asianhallintajärjestelmä puuttuu.

13) Museoviraston henkilöstörakenne aiheuttaa pulmia. Määräaikaisten henkilöiden suuri lukumäärä on yksi näistä ongelmista, koska määräaikaaisuutta käytetään kausiluonteisten tehtävien lisäksi laajasti myös muussa henkilöstön rekrytoinnissa.

14) Merkittävä henkilöstöasia on, että Museoviraston substanssitehtäviä hoitavien virkamiesten osuus on noin 50 prosenttia koko henkilöstöstä. Viraston piirissä tämän ei katsota vastaavan asiantuntijaorganisaation vaatimaa luonnetta.

15) Erittäin suuren heikkouden ja ongelman Museoviraston toiminnalle muodostaa Helsingin tilakysymys. Museoviraston Nervanderinkadun kiinteistö on tehtävänsä soveltumattomassa kunnossa niin työpaikkana kuin kokoelmien sijoituskohteena. Kestämättömään tilanteeseen on yritetty saada ratkaisu jo useiden vuosien ajan siinä onnistumatta. Samaan aikaan viraston Orimattilan keskusvarasto on nykyisellään täynnä.

16) Tilaongelman hoitamattomuus Helsingissä heijastuu kielteisesti Museoviraston kaikkeen toimintaan. Arkeologian osaston sijainti Nervanderinkadulla ja Rakennushistorian osaston toimiminen Kulttuuritalossa on ollut omiaan lisäämään etäisyyttä näiden välille. Samoin palvelujen keskittämiseen ja tehostamiseen ei ole päästy, kun toimitaan eri tiloissa.

5 Museoviraston uhkia

Jos Museovirasto ei saa riittäviä taloudellisia resursseja toimintaan, eikä tilakysymystä, johtamista ja sisäistä yhteistyötä kuntoon, uhkaa virastoa ja sen myötä toimialaa näivettyminen. Tällöin Museovirasto ei kykene suoriutumaan valtiovallan sille asettamista tehtävistä ja haasteista.

Lausuntojen käsittelyaikojen piteneminen sekä kaavoituksen ja rakentamisen viivästymisen ovat uhkien toteutuessa todennäköisenä vaarana. Tällöin kielteiset mielikuvat virastosta kasvavat entisestään sekä kansalaisten että päättäjien keskuudessa. Uhkana negatiivisessa kierteessä on mm. se, että rakennettua ympäristöä koskevien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (ns. VAT) tarkistaminen viivästyy. Tämä olisi hyvin valitettavaa koko toimialan ja viraston yhteistyökumppaneiden kannalta.

Valtion tuottavuusohjelman toteuttaminen eläkkeelle jäävien avulla sattumanvaraisesti vinouttaa henkilöstön rakennetta sekä toimintojen että palveluksessa olevien iän ja palveluajan suhteen. Substanssihenkilöiden ja palvelutoimintojen virheelliseksi koettu määrällinen suhde korostuu lisää. Tehtävien lisääntyessä ja työpaikkojen lukumäärän supistuessa uhkaa henkilöstöä myös uupuminen.

Jos uhkaskenaariot käyvät toteen, yleisön palveluvalmius heikkenee. Museoviraston tiedonhallinnan saaminen ajan tasalle siirtyy, koska yhteinen asianhallintojärjestelmä sekä arkistojen ja kokoelmien digitointi viivästyy edelleen. Mitä heikommin yleisöä ja sidosryhmiä joudutaan palvelemaan, sitä heikommaksi mielikuva Museovirastosta muodostuu. Kielteisyden kierre vahvistaa tällöin itse itseään.

Tutkimustoiminnan asema ja heikkeneminen on yksi tulevaisuuden vakavista uhkista. Näin uhkaa käydä, jos Museoviraston kehittämistoimenpiteitä ei saada hyväksytyksi ja resurssoiduksi riittävästi. Sektoritutkimusta joudutaan tilanteen pahentuessa ajamaan alas.

Jos arkeologian osastoa ja rakennushistorian osastoa ei kyetä sijoittamaan yhteisiin tiloihin, eikä yhdistämään osastoja, kasvaa niiden toiminnallinen etäisyys vielä nykyisestä jännitteisestä olotilasta. Tämä taas aiheuttaa Museoviraston käytännön toiminnalle lisääntyviä ongelmia. Helsingin tilaongelman ratkaisun viivästymisen turhauttaa kaikki toimijat. Toiminnallisesti ja taloudellisesti viraston oikea sijoituspaikka on nimenomaan pääkaupunki.

Museoviraston Orimattilan keskusvarasto on nykyisellään täynnä. Vuosikymmeniä suunnitellun lisätilan rakentamisen siirtyminen pahentaa tilannetta entisestään niin keskusvarastossa kuin muissa tiloissa muualla maassa.

Yksi uhka museotoimialan tulevaisuudelle on epäonnistuminen alueellisuudessa. Museovirasto on sinänsä toiminut aina monilla sektoreilla koko maassa, mutta maakuntamuseoiden ja viraston erikantaisuuden lisääntyminen uhkaa kohtalokkaasti kaikkien toimijoiden onnistumisedellytyksiä. Maakuntamuseoiden taustayhteisöinä olevien alue- ja kunnallishallinnon edustajien kielteisyys koko kulttuuriperintö- ja museoalaa kohtaan vahvistuu, mikäli rakentavaan yhteistyöhön koko maassa ei onnistuta pääsemään lähitulevaisuudessa.

Valtakunnallisten erikoismuseoiden ja Museoviraston yhteistyön heikkeneminen on yksi uhka. Toimivan yhteistyön ja työnjaon puutteet rasittavat sekä erikoismuseoita että virastoa.

6 Museoviraston mahdollisuuksia

Merkittävin mahdollisuus sekä Museoviraston että koko kulttuuriperintöalan tulevaisuudelle on se, että museoala saadaan suomalaisessa yhteiskunnassa myönteiseksi asiaksi. Perustuslaki, muinaismuistolaki sekä maankäyttö- ja rakennuslaki luovat raamit toiminnalle. Suhteellisen pieni kansakunta tarvitsee toimivan historiamuistin pärjätäkseen maailmanlaajuisessa yhteistyössä ja kilpailussa. Suomi ja suomalaisuus ovat saaneet aikojen kuluessa vaikutteita niin lännestä kuin idästä. Asema pohjoisella, erilaisten kulttuurien raja-alueella tarjoaa jatkuvasti tutkittavaa. Tästä saadaan luoduksi kiehtovia elämyksiä myös tulevaisuuden ihmisille.

Kansakunnan menneisyyden tunteminen ja vaaliminen ei ole ristiriidassa yhä monikulttuurisemmaksi muotoutuvan 2000-luvun Suomen kanssa. Päinvastoin kaikille etnisille ryhmille on hyödyllistä tiedostaa ne tuntomerkit, joihin täkäläinen kulttuuri perustuu.

Muissa pohjoismaissa, erityisesti Ruotsissa ja Tanskassa museot ovat paljon suuremman positiivisen kiinnostuksen kohteina kuin Suomessa. Kulttuuriperintöalan ja museoiden kannalta tämä muodostaa mahdollisuuden ja haasteen, kunhan osataan löytää oikea tapa vastata alan haasteisiin.

Kulttuuriympäristö, kansakunnan historia ja kulttuuriympäristöjen tutkimus, vaaliminen ja tarvittava suojelu on voitava kokea olennaiseksi yhteiseksi voimavaraksi. Tämä on hyödyksi jopa maan taloudelle ja työllisyydelle sekä koulutukselle ja kulttuurille.

Sosiaaliseksi on alkanut tuntea konkreettista kiinnostusta kulttuuriperintöä ja museoita kohtaan. Museotoiminta onkin saata laajamittaisesti eläväksi osaksi yleistä kulttuuri-osallistumista. Kaikkien ikäryhmien ja aivan erityisesti lasten ja nuorten aktivoimiseen alaa kohtaan on mahdollista panostaa nykyistä oleellisesti enemmän.

Suomen kansallismuseolla on edellytykset kehittää itseään kansallisesti ja kansainvälisesti nykyistäkin arvostetumpana museona. Ennakkoluuloton aktivoituminen lasten mukaan saamiseen tuottaa pitkän tähtäimen tulosta. Sama koskee luonnollisesti kaikkia muitakin Museoviraston ja muiden museoiden tapahtumia ja kontakteja lasten ja nuorten suuntaan.

Museoviraston juridisen pohjan käytännön toiminnalle muodostavat vuonna 2004 säädetty laki Museovirastosta ja siihen liittyvä Valtioneuvoston asetus. Laissa määritellään opetusministeriön alaisena toimivalle virastolle neljä tehtävää:

- huolehtiminen kulttuurihistoriallisen kansallisuuden kartuttamisesta;

- toimiminen kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena;
- vastaaminen muinaisjäännösten ja kulttuuriympäristön hoidosta ja valvonnasta, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimintaan
- huolehtiminen kulttuuriperinnön tutkimisesta ja kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentamisesta, säilyttämisestä ja käytettäväksi saattamisesta.

Asetuksessa yksilöidään erikseen 12 tehtävää laissa mainittujen yleisvelvoitteiden hoitamisesta. Ensimmäisenä tehtävänä on maan yleisen museotoimen johtaminen ja kehittäminen. Asetuksen mukaan Museovirasto ylläpitää museoita ja järjestää näyttelyitä. Käytännössä tämä kohta koskee Suomen kansallismuseota ja sen hallinnollisessa yhteydessä toimivia muita museoita. Arkeologian, historian, kansatieteen, merihistorian, numismatiikan, rakennushistorian ja taidehistorian alaan kuuluvien tallennuksen ja tutkimuksen sekä alan julkaisutoiminnan harjoittaminen sisältyvät toimintaan.

Asetuksessa mainitaan konservointi, restaurointi sekä toimiminen valtion kiinteistövarallisuuden haltijavirastona ja rakennuttajana muinaisjäännöskohteissa ja viraston omissa kiinteistöissä. Myös alan kansainvälisten yhteyksien ylläpitäminen ja edistäminen samoin kuin suomalaisen kulttuuriperinnön tunnettuisuuden edistäminen ulkomailla kuuluvat Museoviraston tehtäviin. Se hoitaa toimialallaan valtionavustusten myöntämiseen liittyviä tehtäviä. Velvoitteena on edelleen yleisön tietoisuuden ja tuntemuksen lisääminen kulttuuriperinnöstä. Omana kohtanaan asetuksessa on huolehtiminen museotoimialaa koskevan lainsäädännön toteutumisesta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa.

Laissa ja asetuksessa määritellään Museoviraston organisaatio. Sisäisen organisaation ohella sisältyy asetukseen pykälä, jonka mukaisesti viraston toimintaa tukevana on opetusministeriön enintään neljäksi vuodeksi nimittämä kulttuuriperintöalan neuvottelukunta. Siinä on Museoviraston pääjohtajan lisäksi enintään 11 jäsentä, joista yksi on viraston henkilöstön keskuudestaan valitsema henkilö.

Museovirasto on vahvistanut itselleen työjärjestyksen, johon sisältyy yksityiskohtaisesti organisaatio ja mm. osastojen tehtävät. Keskeinen asema on Valtioneuvoston nimittämällä pääjohtajalla, jolla on alaisuudessaan esikuntatoimintoja. Hänen johtamallaan viraston erityisistunnolla on merkittävä osuus tärkeiden ratkaisujen yhteydessä.

Kulttuuriympäristön päätulosalueesta vastaavat arkeologian osasto ja rakennushistorian osasto. Museot ja näyttelyt-päätulosalueesta vastaa Suomen kansallismuseo. Virastossa on museotoimen kehittäminen tulosalueena sekä erillislaitoksina kirjasto ja kuva-arkisto. Hallinnosta vastaa hallintojohtajan alaisuudessa suhteellisen laajan tehtäväalueen omaava hallinto-osasto.

Selvitysmies on päätenyt ehdottamaan Museoviraston ylimmän organisaation vahvistamista siten, että opetusministeriö nimittää virastolle strategisiin asioihin keskittyvän, päätösvallalla varustetun johtokunnan. Tämän vaikutus on arvioitavissa kahtalaisena. Toisaalta se tuo hallintoon ja toimintaan myös motivoitunutta ulkopuolista asiantuntemusta ja näkemystä. Toisaalta taas johtokunta luo uskottavuutta ja hyväksyttävyyttä valtiollaan ja muiden päättäjien keskuudessa viraston asiallisille resurssitarpeille. Museoperintöalan neuvottelukunta on liian epämääräinen keskustelu- ja informaatioelin tuodakseen riittävää lisäarvoa toimialalle ja Museovirastolle.

Selvitysmies ehdottaa arkeologian osaston ja rakennushistorian osaston yhdistämistä. Tällä ehdotuksella tähdätään sekä niihin kuuluvien toimintojen että koko viraston toimintakyvyn vahvistamiseen. Vastaväitteenä yhdistämiselle on esitetty, että arkeologinen toiminta

ta saattaisi jäädä alakynteen rakennushistorian suhteen. Tällaista uhkaa voidaan ehkäistä yhdistettävän osaston työjärjestyksellä, jossa otetaan asiallisesti ja tasapuolisesti huomioon molempien nykyisen osastojen tarpeet ja toimintakulttuuri.

Toisen riskin osastojen yhdistämisessä on katsottu sisältyvän siihen, että osastosta tulee epäilijöiden mielestä liian suuri. Selvitysmies on punninnut asiaan vaikuttavia keskenään ristiriitaisia näkökantoja ja päätenyt pitämään yhdistämistä parhaana ratkaisuna.

Joka tapauksessa yhdistymisen onnistumiselle on välttämätöntä yhteisiin tiloihin pääsy. Tilakysymyksen myönteinen ratkaisu on ehdottoman tarpeellinen, olipa valittava organisaatiovaihtoehto mikä tahansa. Tilaongelman hoitaminen mahdollisimman nopeasti hyvin toimivaan lopputulokseen on avainasemassa koko toimialan ja Museoviraston tulevaisuuden kannalta.

Tiedonhallinnan ja digitoinnin tehokas kehittäminen parantaa ehdotusten ja suunnitelmien mukaan toteutettuna Museoviraston toiminta- ja palvelukykyä. Teknisten valmiuksien lisääminen on yksi tulevaisuuden avainmahdollisuuksista. Myös alueellisen toiminnan kannalta digitoinnin kuntoon saattaminen on hyvin tärkeitä.

Museoviraston voimassa olevat arvot ja toiminta-ajatus sekä visio vuodelle 2015 antavat kestävän pohjan lähivuosien työlle. Panostamalla avoimuuteen, aktiivisuuteen ja asiantuntijuuteen virastolla on edellytykset lujittaa asemaansa johtavana, oman alan vahvana yhteiskunnallisena ja kulttuuripoliittisena osaajana ja vaikuttajana. Tämä vaatii aktiivista ja näkyvää osallistumista kulttuuri- ja yhteiskuntaelämään.

Läsnäolo laajalti ja mahdollisimman monessa yhteydessä hyödyttää viraston ja samalla museo- ja kulttuuriperintöalan menestystä. Saavutettavuuden parantamiseen liittyvät tuoreet toimenpide-ehdotukset on perusteltua saattaa viivytyksettä täytäntöön.

Maakuntamuseoihin ja valtakunnallisiin erikoismuseoihin tarvitaan Museovirastolta aktiivinen ja kiinteä yhteistyösuhde. Toimiva työnjako näiden museoiden kanssa sisältää merkittävän mahdollisuuden kaikkialla maassa. Yhteistyön onnistuminen merkitsee kunkin osapuolen näkökantojen kuulemista sekä oikeudenmukaista ja tasapuolista huomioon ottamista.

Selvityksessä on lähtökohtana ollut lainsäädäntöön perustuva työnjako kulttuurihistoriallisten museoiden ja taidemuseoiden välillä. Toimeksiantoon ei ole sisältynyt tämän erillisyyteen perustuvan järjestelmän tarkastelu. Alueellisissa museotoiminnoissa on esimerkkejä myös yhteen kuulumisesta. Museoviraston piirissä käydyissä keskusteluissa on selvityksen yhteydessä katsottu, että nykyinen järjestelmä on tältä osin toimiva.

Museoviraston on syytä toimia kaikilta osin tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Virastolla on käytettävissään erittäin asiantunteva henkilöstö. Samalla on kehitettävä yhteistyötä niin viraston sisällä eri toimintojen kesken kuin ulkopuolisten sidosryhmien kanssa. Näin toimien Museovirasto pystyy hyödyntämään parhaiten edessä olevat tulevaisuuden runsaat mahdollisuudet.

Liite 1: Tavatut henkilöt (osa useaan kertaan) 2.1.–15.5.2007

- 1) Aaltonen, Matti, konservaattori, ammattiyhdistyksen luottamus mies
- 2) Alvik, Riika, tutkija
- 3) Anttila, Rauno, johtaja
- 4) Arkio, Tuula, kulttuurineuvos
- 5) Dölle, Sirkku, yli-intendentti
- 6) Edgren, Helena, intendentti
- 7) Haila, Leena, museonjohtaja
- 8) Halttunen, Heikki, hallintojohtaja
- 9) Hamari, Pirjo, suunnittelija, ammattiyhdistyksen luottamus mies
- 10) Heinonen, Markku, kehitysjohtaja
- 11) Hongisto, Vesa, tietohallintopäällikkö
- 12) Huovinen, Anja-Tuulikki, pääsihteeri
- 13) Hyvärinen, Anita, kiinteistöpäällikkö
- 14) Härö, Mikko, yli-intendentti
- 15) Immonen, Olli, museotoimen ja maakuntamuseon johtaja
- 16) Kaivosoja, Riitta, ylijoh taja
- 17) Kankaanpää, Heikki, osastopäällikkö
- 18) Karvonen, Minna, kehittämisspäällikkö
- 19) Kiiveri-Hakkarainen, Kaija, tutkija
- 20) Koivunen, Hannele, neuvotteleva virkamies
- 21) Kostet, Juhani, museotoimen ja maakuntamuseon johtaja
- 22) Kukko, Eeva, suunnittelija
- 23) Laine, Janne, kaupunginjohtaja
- 24) Lakka, Sakari, tarkastaja, ammattiyhdistyksen luottamus mies
- 25) Laurila, Anu, arkkitehti
- 26) Lokki, Juhani, johtaja, professori
- 27) Mattinen, Maire, osastonjohtaja
- 28) Mentu, Sakari, yli-intendentti
- 29) Merimaa, Arto, budjettineuvos
- 30) Mertanen, Tiina, projektipäällikkö

- 31) Mikkonen, Tuija, tutkija
- 32) Mäkelä, Asko, museonjohtaja
- 33) Murto-Orava, Lea, tiedottaja
- 34) Mökkönen, Teemu, sihteeri
- 35) Nikkanen, Kari, rakennuspäällikkö
- 36) Nokelainen, Marja, työmestari
- 37) Pajunen, Liisa, työmestari
- 38) Parikka, Anne, hankekoordinaattori
- 39) Pelkonen, Pekka, budjettineuvos
- 40) Peltonen, Karim, intendentti
- 41) Purhonen, Paula, pääjohtaja
- 42) Räsänen, Jaana, arkkitehti
- 43) Saarela, Pekka, hallintojohtaja
- 44) Schauman-Lönnqvist, Marianne, suunnittelujohtaja
- 45) Sainio, Tapani, koordinaattorin sijainen
- 46) Salonen, Päivi, ylitarkastaja
- 47) Sarkki-Isomaa, Seija, intendentti
- 48) Schulz, Eeva-Liisa, tutkija
- 49) Seppälä, Sirkka-Liisa, puheenjohtaja
- 50) Sihvo, Pirkko, intendentti
- 51) Siimes, Tuija, kirjastonjohtaja
- 52) Söyrinki-Harmo, Leena, yli-intendentti
- 53) Taavitsainen, Jussi-Pekka, professori
- 54) Terho, Tuulikki, rakennusneuvos
- 55) Toutain, Juha, puheenjohtaja
- 56) Turkia, Markku, osastopäällikkö
- 57) Vatiilo, Matti, rakennusneuvos
- 58) Winqvist, Ditte, Kuntaliiton erityisasiantuntija
- 59) Virtala, Satu-Kaarina, hallitussihteeri
- 60) Wäre, Ritva, ylijohaja

Liite 2: Kirjallinen aineisto

Selvitysmiehellä on ollut käytettävissään laaja kirjallinen aineisto kulttuuriperintö- ja museoalasta. Suuri osa liitteessä 1 mainituista selvitysmiehen tapaamista henkilöistä on valmistunut erikseen kirjallista materiaalia. Tämä aineisto ja kaikkien keskustelujen sisältö ovat olleet perustana selvitykselle.

Osan kirjallisesta aineistosta selvitysmies on saanut luottamuksellisesti. Tavattujen henkilöiden erikseen valmistelemaa aineistoa ei ole sisällytetty tähän liitteeseen.

Selvitysmiehelle ovat oma-aloitteisesti lähettäneet ilman tapaamista kirjallisesti valmistelemansa aineistoa seuraavat henkilöt:

- 1) arkeologi, yrittäjä Timo Jussila
- 2) valokuvaaja Jorma Komulainen
- 3) tekn. tohtori Olavi Keski-Rahkonen
- 4) toimittaja, museo-opas Miika Laurila
- 5) arkeologi, filosofian maisteri Mika Sarkkinen

Selvitysmiehen tutkimasta painetusta aineistosta sisältyy alla olevaan luetteloon vain pieni osa.

Kirjallisesta aineistosta selvitysmies mainitsee lähteinä seuraavat:

- 1) Laki ja asetus Museovirastosta
- 2) Museoviraston työjärjestys
- 3) Museoviraston strategia 2015
- 4) Museoviraston toiminta- ja taloussuunnitelma 2008 – 2012
- 5) Museoviraston toimintakertomus 2005
- 6) Museoviraston toimintakertomus 2006
- 7) Museoviraston talousarvio ja toimintasuunnitelma 2007
- 8) Museoviraston prosessikartta
- 9) Museoviraston tulossopimus 2003 – 2010
- 10) Museoviraston kulttuuriympäristöstrategia 2003 – 2010
- 11) Museoviraston henkilöstö- ja osaamisstrategia 2005 – 2014
- 12) Museoviraston alueellistamista ja aluetoimipisteitä koskevat muistiot
- 13) Vuonna 2006 perustettuja Vaasan ja Hämeenlinnan aluetoimipisteitä koskevat muistiot
- 14) Valtion tuottavuusohjelmaa ja sen Museovirastoa käsittelevät muistiot
- 15) Turun museoiden toimisto-, konservointi- ja säilytystilojen tarveselvitys
- 16) Lappeenrannan kaupungin museot, toimintakertomus 2006
- 17) Museoiden itsearviointia koskevat muistiot ja analyysit
- 18) Valtion toimitilastrategia 2005
- 19) Museoviraston tilakysymystä Helsingissä ja Orimattilassa koskevat muistiot
- 20) Suomen merimuseon perustamista ja rakentamista Kotkaan koskevat muistiot
- 21) Museoviraston ja valtion budjettitalouden henkilöstötilinpäätösten (2006) vertailun yhteenveto
- 22) Muistiot Museoviraston työajanseurannan toiminnoista vuodelle 2006

- 23) Museoviraston Linnat-yksikön kehittämisohjelma
- 24) Museoviraston kehittämissyksikön kausiraportti 1.1. – 31.12.2006
- 25) Suomen kansallismuseon toimintaa koskevat esitteet ja muistiot
- 26) Museoviraston kulttuuriperintökasvatuksen strategia 2006 – 2010
- 27) Museopedagogisia toimintamalleja 2007
- 28) Museoviraston kansainvälisen toiminnan kartoitus 2005
- 29) Muistio Museoviraston arkistojen, kirjastojen ja kokoelmapalveluiden yhdistämisestä 2005
- 30) Muistio Museoviraston viestintästrategiasta sekä tutkimusraportti viraston mediajulkisuudesta 2005
- 31) Museoviraston saavutettavuussuunnitelma 2007
- 32) Museoviraston korjauskortisto (19 korttia)
- 33) Valtion rakennusperintöstrategia 2001
- 34) Kuntaliiton selvitys Museoviraston ja kuntien yhteistyöstä kaavoituksessa 2006
- 35) Esittely Kokoelmahallintajärjestelmä Musekin, Suomen museot online- järjestelmän ja Museoverkon käyttäjistä 2007

OPĒTUSMINISTERIŅĀ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 978-952-485-386-6 (PDF)

ISSN 1458-8102